

סוציולוגיה

מידעון האגודה הסוציולוגית הישראלית

דצמבר 2006

גליון מס' 35

מהפכה באגודה

נעמי כרמון

הנהלת האגודה החליטה לאחרונה לפתוח את החברות באגודה בפני "כל המעוניין בקידום הידע הסוציולוגי ובפיתוח המחקר החברתי", המשלם דמי חברות שנתיים. בכך התאמנו את תקנותינו לאלה שהנהיגו אגודות אחיות בארה"ב, בריטניה, קנדה, אוסטרליה ועוד.

לראשונה בתולדותיה, האגודה קוראת לכל המעוניינים, כולל סטודנטים לתואר ראשון בסוציולוגיה ובמדעי ההתנהגות בכל האוניברסיטאות והמכללות, להירשם כחברים ולקחת חלק בפעילויותיה. זאת, בשונה מן הדרישה הקודמת, להחזיק בתואר שני לפחות, כתנאי מוקדם לחברות. דמי החבר השנתיים לסטודנטים הופחתו במידה ניכרת ועומדים על 50 ש"ח (דרגה 1).

כל החברים (גם בדרגה 1) ייהנו מאתר האינטרנט המשודרג (שייחך בקרוב) ובו הודעות על ספרים, הרצאות, כנסים ועוד, בארץ ובחו"ל, כולל הצעות עבודה רבות בכל חודש; ייהנו מאפשרות להשתתף בפעילויות מקצועיות, כולל "קבוצות עבודה" בנושאי התמחות סוציולוגיים מגוונים, וכולל אפשרות לייסד קבוצות כאלה במסגרת האגודה; יקבלו לביתם פעמיים בשנה את המידעון של האגודה, ועוד תועלות.

המרצים לסוציולוגיה ומדעי ההתנהגות באוניברסיטאות ובמכללות מתבקשים לעודד את הסטודנטים להירשם לאגודה, כל השנה, ובמיוחד לקראת הכנס השנתי, שיתקיים ב-14-15.2.2007 (פרטים בגיליון זה ובאתר).

המהפכה מקיפה גם שתי קבוצות חשובות במיוחד לאגודה: דוקטורנטים ופנסיונרים (הפנסיונרים הם בכירי המורים לסוציולוגיה בישראל). לראשונה בתולדותיה, האגודה מעניקה לדוקטורנטים ופנסיונרים הן את הזכות לבחור והן את הזכות להיבחר למוסדות האגודה. בני שתי הקבוצות נקראים לנצל את מלוא זכויותיהם, לייסד פעילויות חדשות, להשתתף בוותיקות ולהשפיע על האגודה ומוסדותיה.

תוכן העניינים

1	מהפכה באגודה נעמי כרמון
2	לקראת הכנס ה-38 של האגודה סמי סמוחה, אוניברסיטת חיפה
2	שבע רשימות על המלחמה טלי כץ-גרו
2	על המלחמה האחרונה, זו שאין לה שם, וזיכרון חברתי ורד ויניצקי-סרוסי, אוניברסיטה העברית בירושלים
3	לקחים ממלחמת לבנון השנייה לגבי יחסי ערבים-יהודים בישראל סמי סמוחה, אוניברסיטת חיפה
4	מלחמה של "פער לגיטימציות" יגיל לוי, אוניברסיטת בן גוריון
6	תותחים או חמאה – האומנם? זאב רוזנהק, אוניברסיטה הפתוחה
7	חמאה על האמצעים: על המחאה בעקבות מלחמת לבנון השנייה שרית הלמן, אוניברסיטת בן גוריון
9	המכללה האקדמית תל-חי במלחמה שמואל שמאי, סגן נשיא לעניינים אקדמיים
10	תקווה חלי ממון, שכונה ד', טבריה
11	מבט על הקרנת סרט ורב שיח בנושא: החיים ב"זכות" – בעידן הטכנולוגיה המתקדמת ליאת מילביצקי
12	ספרי סוציולוגיה חדשים
14	פרסים ומענקי מחקר לסוציולוגים
15	דוקטורים חדשים לסוציולוגיה
16	כנס האגודה הסוציולוגית הישראלית

האגודה הסוציולוגית הישראלית

החוג למדעי ההתנהגות, המסלול האקדמי המכללה למנהל
שד' יצחק רבין 7, ת.ד. 25073 ראשון לציון 75190
טל- 03-9634492 ; פקס- 03-9634173
דואר אלקטרוני liatmi@hdq.colman.ac.il
אתר www.iss.org.il

עורכת: ד"ר טלי כץ-גרו, אוניברסיטת חיפה
עורכת משנה: ליאת מילביצקי

לדיון בשערים יש גם מימד נורמטיבי. ההתפשטות של האידיאולוגיה הרב-תרבותית במערב ובישראל מציגה את האתגר: כיצד אפשר לאזן בין כיבוד הזכות להיות שונה ופוליטיקה של זהויות לבין שמירה על סולידריות חברתית, על הבטחת סיכויים שווים לניידות חברתית למיעוטים בעלי תרבות שונה, ועל ניהול מאבק למען "צדק חלוקתי" (distributive justice) בנוסף למאבק למען "שוני" (diversity, כלומר, טיפוח הבדלי תרבות וזהות)?

שבע רשימות על המלחמה

בגיליון זה מובאות מספר רשימות קצרות בנושא מלחמת לבנון השנייה. מטרתה של אסופה זו היא לפתוח דיון סוציולוגי בנושא המלחמה ולנסות לשרטט סוגיות ושאלות מרכזיות שיכולות לעמוד במרכז דיון כזה.

אני מאד מודה לכל הכותבים שנענו לבקשתי ותרמו שבע רשימות על המלחמה מנקודת המבט של תחום התמחותם. ודאי יש קולות רבים נוספים שלא מצאו ביטוי כאן, לכן אשמח לקבל פניות של חברי האגודה שירצו להגיב על הכתוב ולהוסיף עליו בגיליון הבא.

טלי כץ-גרו

על המלחמה האחרונה, זו שאין לה שם, וזיכרון חברתי

ורד ויניצקי-סרוסי
האוניברסיטה העברית בירושלים

עיסוק בזיכרונה החברתי של מלחמה עוד בתוך תקופת האבל הוא מוקדם מדי במקרה הטוב ושרלטני במקרה הרע. כי איך נדע מה היה לנו כשאנחנו עוד עמוק בתוך היש? ברמה האישית תיזכר המלחמה הזו ותצוין לעולם אצל אלו ששילמו את מחיר הדמים בגופם או בגוף קרוביהם, שלחמו בה, שגרים מ"קו חיפה" וצפונה, שהמלחמה התרחשה בשנים הפורמטיביות שלהם (גילאי 14 עד 25), או שיש להם חוויה אישית לספר בהקשר שלה. בהקשר הסוציולוגי כל שניתן לשאול הוא מה צריך שיתרחש כדי שנזכור מלחמה לא רק כחלק מרצף של עימותים בלתי פוסק אלא כמשהו מובחן שיש לו שם, זמן, ומקום, ודימוי ויזואלי, וגיבור או שניים?

כדי שמלחמה תיזכר ותיוחד בין אם בקרב היהודים-הישראלים, הערבים-הישראלים, או כל קוקליטיב אחר, היא זקוקה קודם כל, ככל ארוע אחר, לסוכני זיכרון. סוכני זיכרון הם כל אותם אנשים (ארכיטקטים, מעצבים, אוצרים, היסטוריונים, כותבי תוכניות לימודים, פקידים ברשויות המקומיות, ועוד), וגופים

לקראת הכנס ה-38 של האגודה להיות מיעוט בישראל: מבט השוואתי

פתיה למושב המליאה שיתמקד בערבים
ובחרדים כקבוצות מיעוט

סמי סמוחה

אוניברסיטת חיפה

ריבוי שערים מאפיין את הרוב המכריע של חברות בעולם היום. קווי השטח הם מגוונים מאוד וכוללים גיל, מגדר, מוצא, ותק, אזור, מעמד, שפה, דת, לאום ותרבות. ברוב המקרים ההבדלים הופכים בסיס למידרג, למשפטים קדומים, לאפליה, להדרה ולשליטה, במקום שיעשו למנוף לסובלנות לשונה ולהפריה הדדית. אך רק מיעוט מהחברות הן "חברות שסועות לעומק", שבהן קבוצות השטח מפולגות על-ידי תרבויות שאינן מתיישבות זו עם זו, הפרדה מוסדית ואי-הסכמה אידיאולוגית, וכתוצאה מכך נשקפת סכנה מתמדת לחוק ולסדר וליציבות המשטר.

ישראל היא לא רק חברה המשופעת במיגוון השערים הנ"ל אלא גם שייכת לדגם החברות השסועות לעומק. הפיצולים העמוקים הם אלה שמפלגים את האזרחים הערבים-פלסטינים מן היהודים ואת היהודים האורתודוקסים מן היהודים שאינם דתיים. בישראל, כמו במדינות מפותחות אחרות, מנסים להתמודד עם הקונפליקטים, שהשערים מייצרים, באמצעות שיטות לניהול קונפליקטים בלתי-פתורים, שהעיקרית והבלתי-אלימה שביניהן היא הדמוקרטיה. לכן הדיון בשערים החברתיים בישראל לא מצטמצם לדיון פרטני בשטח זה או אחר אלא זהו גם דיון באופיה, בחוסנה וביציבותה של החברה הישראלית ובאיכות משטרה הדמוקרטית.

פרספקטיבה השוואתית עשויה לתרום רבות לחקר השערים בחברה הישראלית. ניתן לערוך שלוש השוואות: השוואה דיאכרונית (מגמת השינוי לאורך זמן בשטח מסוים), השוואה סינכרונית (השוואה בין שני שטחים או יותר באותו זמן) והשוואה בין-מדינתית (השוואה בין ישראל לחברה מפותחת אחרת על שטח מסוים). אם להדגים השוואות אלו לגבי השטח החרדי-לא חרדי, השוואה דיאכרונית תתייחס לאי-השוויון, להפרדה, למחלוקות ולהסדרים שבין החרדים לאחרים בשנים עברו לעומת היום; השוואה סינכרונית תתייחס להבדלים בין היהודים החרדים לאזרחים הערבים, מבחינת מעמדם בחברה ודרכי יישוב הקונפליקטים בינם לאחרים היום; והשוואה בין-מדינתית תתייחס להשוואה בין יהודים חרדים בישראל ליהודים חרדים בארצות הברית.

מועמד אחד ונאום אחד שייתכן ויכנסו לקנון, דרך ארוע אחר שכל ענינו היה גם הוא בהנצחה (ע"ע עצרת הזיכרון לרצח רבין 2006). דבר אחד שכבר ניתן להסיק נוגע דווקא למלחמה הקודמת: אין כמעט איש הקורא למלחמת לבנון הראשונה בשמה הרשמי "מלחמת שלום הגליל". מרגע שלא נקבע למלחמה הנוכחית שם, ומרגע שהיה ברור כי לא ניתן לקרוא ליולי-אוגוסט 2006 בשם "מלחמת שלום הגליל השניה" והיא אולי תהיה "מלחמת לבנון השניה", כנראה שזו הראשונה היתה בכל זאת "מלחמת לבנון".

לקחים ממלחמת לבנון השנייה לגבי יחסי ערבים-יהודים בישראל¹

סמי סמוחה
אוניברסיטת חיפה

מלחמת לבנון השנייה חשפה את אופייה של ישראל כחברה שסועה לעומק. האזרחים הערבים החזיקו בעמדה פרו-ערבית למרות שמצאו את עצמם לא-מוכנים ופגועים מהמלחמה. המלחמה התייחדה בפגיעות בעורף באזור חיפה והצפון, שבו חיים למעלה מ-60% מהערבים. זוהי המלחמה הראשונה שבה הערבים נחשפו לפגיעות באותה מידה כמו היהודים. במלחמה נהרגו 18 אזרחים ערבים ו-21 אזרחים יהודים. הערבים סבלו, כמו היהודים, גם מפגיעות במבנים, מפינוי, מחרדות, ומתסמונת פוסט-טראומטית. עם זאת, העורף הערבי היה פחות מוכן למלחמה מאשר העורף היהודי משום שהציבור הערבי לא תופס את עצמו כאובייקט להתקפה ערבית ולכן לא היה מוכן פיזית ונפשית למלחמה ולא נקט פעולות התגוננות חיוניות. המדינה גם לא השקיעה בהסברה ובתשתיות להגנת העורף הערבי ולא אכפה את התקנות לבניית מקלטים ומרחבים מוגנים ולהתקנת צופרי אזעקה במגזר הערבי.

האזרחים הערבים גילו עמדה פרו-ערבית חדמשמעית בכל מלחמות ישראל עם העולם הערבי, ובכללן מלחמת לבנון השנייה. תמיכה בצד הערבי לקונפליקט היא ברירת המחדל של האזרחים הערבים. עמדתם הפרו-ערבית עומדת בניגוד בולט להתנהגותם הניטרלית. בכל המלחמות הם לא הפכו לגייס חמישי ולא סייעו בכל דרך לאויב. הימנעותם מלפעול לפי נטיית ליבם היא תוצאה של הכרעה אסטרטגית לשמור על החוק והסדר ופחד מפני תגובת השלטונות המנהלים מערכת יעילה של פיקוח שוטף עליהם. מספר גורמים תורמים לעמדה הפרו-ערבית המובהקת של האזרחים הערבים: 1. הם חלק בלתי-נפרד מהעם הפלסטיני ומהסכסוך שבינו לישראל וחשים שותפות

(מדינתיים, סמי-מדינתיים, וולנטריים) שעיסוקם (כמקצוע או כהתנדבות שמקורה במחויבות כלשהי כלפי ארוע או אדם) הוא בעיצוב העבר עבור ההווה. כל זמן שהמדינה היא יחידת התארגנות משמעותית – וכזו היא עדיין בישראל – היא מהוה את סוכן הזיכרון המרכזי. הארועים והאישים שזוכים לחיי נצח בישראל הם קודם כל אלו שזכו ליום זיכרון רשמי, לאנדרטאות בהר הרצל או לאתר זיכרון מובחן אחר של המדינה. נדמה שהמלחמה בקיץ 2006 בלבנון היא הדבר האחרון שמדינת ישראל מעוניינת לזכור ולהנציח. לעבודת הזיכרון וההנצחה נדרשים חומרים שמהן ניתן לכתוב שירים ועימם ניתן לספר סיפורים ולחלק ציונים לשבח. ועד שלא יוענק או יובנה למלחמה דימוי חיובי כלשהו, כל שנותר לעבוד עימו הוא מלחמה שמתכנניה מתקשים להגדירה כניצחון, שסבלה מפער בין הדיווחים למציאות בשטח, מאנשי מילואים שמצאו מחסנים ריקים מציד, מאספקה שלא הגיעה ליחידות, מעורף שהופקר ומכפר נופש זמני שהוקם על ידי איש עשיר, זר ומאיים.

אלה הם חומרים שקשה לבנות איתם הנצחה. יותר מכך, החומרים שעימם יש לעבוד בהנצחת המלחמה דומים יותר ויותר לארועי הטרור של העשור האחרון שגם אותם לא מיהרה המדינה להנציח. עצם הנצחתם של "קורבנות הטרור" פרושה הנצחת כישלונה של המדינה בהגנה על אזרחיה. ולכן אין זה כנראה מקרה שהנצחת קורבנות הטרור הפכה קודם כל לעניין של הרשויות המקומיות. וכך עירית תל אביב משבצת גלעדים במקומות שבהם ארעו הטרגדיות ותחונך בקרוב גן זיכרון בפארק יהושע. וכך, רק לאחר שנים של מאבק של משפחות ההרוגים הוקמה אנדרטה לחללי הטרור בהר הרצל והקורבנות עצמם הוספו ליום הזיכרון לחללי צה"ל. במקביל, מוסדות המדינה שטיפלו בכך דאגו שלעולם הם לא יקבלו מעמד שווה, כשמיקמו את האנדרטה בשולי ההר וקבעו את הטקס הרשמי שעתיים לאחר טקס הזיכרון לחללי צה"ל.

ואולם, עם כל עוצמתה של המדינה, היא לא השחקן היחיד בזירה הציבורית. וכך, לאחר "מלחמת שלום הגליל", פעלו סוכני זיכרון פרטיים כרעיה הרניק ותנועות מחאה והעלו אל התודעה את זיכרם של יקיריהם, את הקרבות שבהם השתתפו, ובמקביל – את הביקורת על התנהלות המלחמה באופן כללי. וכך השתרש אצל רבים מאיתנו, במה שניתן להגדירו כזיכרון החברתי של המלחמה, גוני הרניק, הבפור, סברה ושתילה והפגנת הארבע מאות אלף המיתולוגית (שאישי לא ידע אף פעם כמה היו בה באמת). אבל כדי שסוכני זיכרון פרטיים יהיו מסוגלים לעצב את העבר, הם צריכים להיות בעלי משאבים פוליטיים, תרבותיים, כלכליים, וסימבוליים.

למדינה, כמדינה, במלחמה הזו, שאפילו איננו יודעים כיצד לקרוא לה, יש ענין קטן בעיצוב זיכרון חברתי וענין רב במחיקתו. השאלה היא אם יקומו לה [או עליה] סוכני זיכרון פרטיים שיעצבו את מה שלימים אולי יקרא "הזיכרון של מלחמת לבנון השניה". ישנו

¹ נוסח מפורט מופיע בנייר העמדה שלי היוצא מטעם אופקים חדשים, בחסות קרן ברל כצנלסון.

יש למגן את היישובים הערביים, להפיץ מידע בערבית על אמצעי התגוננות אזרחית, לתרגל את התלמידים ואת האזרחים, ולשלב את המגזר הערבי במערך מל"ח (משק לשעת חירום). הערבים לא יתנגדו להשתלבות במערכת הגנת העורף כי היא תיתן להם הגנה ותחושת ביטחון. מעניין יהיה לראות כיצד היא תשפיע במרוצת השנים על עמדתם הפרו-ערבית לגבי הסכסוך.

מלחמת לבנון השנייה מראה שוב שאין ממש ברעיון שהערבים בישראל מהווים גשר לשלום. הם לא שיחקו כל תפקיד של מתווך בין ישראל לחזבאללה שתקף את ישראל או בין ישראל לפלסטינים שהמשיכו לתקוף את ישראל גם אחרי נסיגתה החד-צדדית מעזה. הם לא מסוגלים למלא תפקיד מגשר בגלל תמיכתם מראש בצד הערבי. הם לא פיתחו נרטיב משלהם לגבי הסכסוך. הם אפילו לא מותחים ביקורת על התנהלות הפלסטינים בסכסוך עם ישראל. בניגוד לארצות הברית רבת המשאבים וההשפעה, הם גם קבוצה חלשה וחסרת אמצעים שניתן להתעלם ממנה. עם זאת, האזרחים הערבים עשויים בהחלט לתרום לביסוס השלום לאחר שיושג הסדר עם הפלסטינים. הם יכולים למלא תפקידי תיווך בין היהודים והפלסטינים משום שיש הרבה מן המשותף בינם לבין כל אחד משני הצדדים.

מלחמה של "פער לגיטימציות"

יגיל לוי

אוניברסיטת בן גוריון

נסיבות פריצתה של מלחמת לבנון השנייה, אופן ניהולה ותוצאותיה חושפים את מה שניתן לכנות כתסמונת של פער הלגיטימציות, שהתהווה עם התגבשותה של החברה הישראלית כחברה של כלכלת שוק משנות ה-80. זהו פער בין מידת הלגיטימיות הגבוהה לשימוש בכוח צבאי ובין שחיקת הלגיטימיות להקרבה עבור השימוש בכוח.

הלגיטימיות הפוחתת לשימוש בכוח מושפעת מהשילוב של הפיכת החברה לחומרנית וחשופה לגלובליזציה, החלשת תפקידו של הצבא בהגדרת ההיררכיה החברתית, והירידה השיטתית בתחושת האיום הקולקטיבי, כפי שאיתר אשר אריאן בשנים 2006-1987. ביקורת על משאבי הצבא, הגברת הרגישות לקורבנות, דה לגיטימציה מתפתחת של מודל גיוס החובה (והרפורמות בגיוס שמתגבשות עקב כך) והנגדת היציבות והצמיחה כלכלית מול המתח הביטחוני, הם ממאפייני התהליך המשתקפים בשחיקת מעמדו של הצבא. לכך התלווה ערב מלחמת לבנון ניצני עיצובו של סדר יום אזרחי עם כינון הממשלה החדשה.

גורל עימו. 2. הם מחזיקים בנרטיב הפלסטיני והכלל-ערבי, שלפיו היהודים הם התוקפן והפלסטינים הם הקורבן. 3. ישראל, כמדינה דמוקרטית, מתירה לאזרחיה הערבים להביע עמדות אנטי-ישראליות כל עוד הם שומרים על החוק והסדר, וגם אש"ף, כנציג העם הפלסטיני, מצפה מהם להיות שדולה פוליטית למען הפלסטינים ואינו קורא להם להצטרף למאבק אלים נגד ישראל. 4. אופיה היהודי-ציוני של המדינה ומדיניות האפלייה הנהוגה בה נגד הערבים גורמים להם לניכור מהמדינה, מונעים מהם תמריצים לשקול ברצינות את עמדת היהודים בסכסוך ודוחפים אותם "לנקום" ביהודים על-ידי נקיטת עמדה פרו-ערבית.

אילו לקחים ניתן להוציא מהמלחמה לגבי יחסי ערבים-יהודים בישראל? המלחמה מראה שאין טעם לבוא לאזרחים הערבים בדרישה לגנות את הטרור הערבי, לדחות את הנרטיב הפלסטיני-ערבי ולהזדהות עם העמדה היהודית. כל עוד יימשך הסכסוך עם הפלסטינים, אין כל סיכוי שיחול מפנה בעמדה הפרו-ערבית האוטומטית של האזרחים הערבים. היהודים צריכים להכיר ולהוקיר את העובדה שעמדתם הפרו-ערבית של האזרחים הערבים לא מתגלגלת לפעולות איבה נגד המדינה.

אין הצדקה לחששות הרווחים בקרב הציבור מפני החרפת היחסים בין היהודים והערבים בגלל המלחמה. לאינתיפאדה השנייה שלווה במהומות אוקטובר 2000 היו השלכות שליליות, שלא צפויות לחזור עקב מלחמת לבנון. זאת משום שבמהומות אוקטובר המשטרה ירתה למוות במפגינים ערבים, ערבים הפרו את החוק ואת הסדר הציבורי, והציבור היהודי המאיים הגיב בהחרמה של עסקים ויישובים ערביים. ביטויים עוינים אלה היו חסרים במלחמת לבנון השנייה. היהודים חשו אמפתיה לערבים שנפגעו למרות שלא סלחו להם על אהדתם לצד הערבי. הם לא חששו שבמלחמה זו ימומש האיום הבטחוני הגלום במיעוט הערבי.

המלחמה גילתה לא רק את המחויבויות הפלסטיניות והכלל-ערביות של הערבים אלא גם את ישראליותם. הרקטות לא הבחינו בין ערבי ליהודי ומנת הסבל היתה דומה. הפיצוי והשיקום מקיפים את תושבי חיפה והצפון, היהודים והערבים כאחד. הישראליות של הערבים מתבטאת גם בייחוד של עמדתם הפרו-ערבית. בעוד שרבים בעולם הערבי והמוסלמי מייחלים או חותרים לחיסול מדינת ישראל, האזרחים הערבים רואים את עצמם כחלק בלתי נפרד מהמדינה וקושרים את גורלם ואת עתידם עימה. רובם הגדול אפילו מקבלים את זכות הקיום של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית ואת הסדר שאלת הפליטים על-ידי מתן זכות שיבה למדינת פלסטין בלבד.

במלחמת לבנון השנייה נעשו הערבים לחלק אינטגרלי של העורף שהפך לחזית. הלקח ממלחמה זו, שרבים רואים אותה כפתיחה למלחמה גדולה נוספת, הוא שיש לשלב את האוכלוסייה הערבית בהכנות למלחמה.

בעוד העורף קרס בצורה מפורטת מה שהעניק אורך נשימה למאמץ הצבאי בזכות נטישת חלק מהאוקולוסיה החזקה את היישובים המופגזים, הממשלה סירבה להכריז על מצב חירום על משמעויותיו הכלכליות. בקרב האליטות, בעוד עיין אחת צפתה לשדה הקרב, העיין השנייה צפתה למוצא פיהן של סוכנויות דרוג האשראי הבינלאומיות כשהממשלה ממחרת להבטיח כי המלחמה לא תביא לפריצת התקציב ובכך משמרת את דרוג האשראי. בד בבד, הממשלה נמנעה מלהורות על גיוס מילואים מתוך הפנמת המחיר הפוליטי של גיוס שכזה כשם שנמנעה מלאשר הכנסה של כוחות קרקעיים ללבנון אל מול דעת קהל, שעבורה פעולה קרקעית בלבנון מחייה את הרפרטואר מהלך האימים של "הבוץ הלבנוני". לכן התמקדה המערכה בהפעלה של כוחות אויריים בהתאם לתפיסת הלחימה של מבצעים קודמים בלבנון. ומשהחלו הפעולות הראשונות בקרקע, ריבוי החללים הגביר את הרגישות לקורבנות והחליש את הלגיטימיות לפעולה נרחבת. מצד אחר, המלחמה הוארכה גם בשל המגבלות שהוטלו על צה"ל לבקשת ארה"ב להימנע מתקיפת תשתיות אזרחיות בביירות הלא-שיעית.

במהרה, "הבליץ" של היציאה למלחמה פעל כחרב פיפיות משהסתבר כי יש קושי לממש את מטרות המלחמה השאפתניות. כך ההסכמיות סביב מטרות המלחמה המורחבות פינתה את מקומה לביקורת חודרנית על הנעשה בצבא בעודו נלחם. הממשלה נקלעה אפוא למלכודת פתאים: היא לא יכולה לסיים את המלחמה ללא הישגים הנובעים מהיעדים השאפתניים אך לשם כך היא צריכה להטיל למערכה כוחות קרקעיים, פעולה שחשמי הלגיטימיות עכבו. מצד אחר, הממשלה גם לא יכולה שלא להכניס את כוחות הקרקע ולגייס מילואים כשירי הקטיושות המשיך ובכך סימל את כשלון הפעולה האוירית. כך תפקדה המדינה כמעין כנגנון "פרוטקשן", במונחיו הקלאסיים של צ'רלס טילי-חשפה את האזרחים לסכנה כדי להצדיק אמצעים צבאיים שהופעלו לסילוק הסכנה. הכישלון בנה לגיטימיות להקרבה. יותר משהצבא הגן על העורף או העורף חיזק את הצבא, סבלו של העורף העניק לגיטימיות לפעולת הצבא. אלא שהפעולה הקרקעית התנהלה באיחור והייתה מהוססת ולכן גם כושלת למדי.

כך הסתיימה המלחמה עם תחושת כשלון שנהייתה למחולל מחאה. ההרכב החברתי של הקורבנות שנבע מהרכב הכוח הנלחם (אויר ושימוש רב ביחידות מובחרות) ומהפעלת המילואים, חיזק במקצת את הנוכחות של המעמד הבינוני במפת הקורבנות ביחס לאינתיפאדת אל-אקצה, נוכחות שפעלה כמחולל מחאה. נוכחותו הנמוכה של מעמד זה באנתיפאדה הייתה מהגורמים שהביאו אז להיעדר מחאה. כך נוצרה מסה קריטית למחאה מתמשכת אך היקף הקורבנות גם לא היה כה גדול שיהפוך את המחאה לאפקטיבית.

בד בבד מאותרת עדיין רמה גבוהה של לגיטימיות לשימוש בכוח. תהליכי הדה-מיליטריזציה שפקדו את ישראל בשנות ה-90 הקיפו בעיקר את הרובד העליון של המעמד הבינוני ולא נבעו משינוי תרבותי עמוק אלא מהפנמת המגבלות להפעלת כוח, פחת בנוכחות להקרבה כאמור למעלה ושחיקת פירות המלחמה. אינתיפאדת אל-אקצה אף תרמה לחישול אי האמון בצד הערבי בקרב "מחנה השלום" בעוד קואליציית הקבוצות האתנו-לאומיות מצדדת בגישה כוחנית כלפי העולם הערבי.

"פער הלגיטימציות" מחזק, באופן פארדוכסלי, את הנטייה להפעלת-יתר של עוצמה צבאית במצבי משבר, בנסיבות שבהן נראה כי היא כרוכה במחיר סביר ובעלת סיכוי להצליח, אך פער זה גם מטיל מגבלות על הפעלת העוצמה הצבאית. כך אירע גם במלחמת לבנון השנייה.

הלגיטימיות הנמוכה להקרבה הנביעה (כאמור פארדוכסלית) מספר מחוללי לוחמנות עם פרוץ משבר החטופים: ראשית, הנסיגה במעמדו של הצבא בחברה וכרוסום שליטתו על משאבים אנושיים וחומריים מטה אותו לניצול הזדמנויות גיאופוליטיות, כדוגמת אירוע החטיפה בגבול הצפון, כדי לשפר את מעמדו ככל שיחדש בהצלחה סדר יום לוחמני ויפגין תפקוד אפקטיבי. במקרה זה, בלימת הכוונה לקצץ בתקציב הביטחון, התמודדות עם "משבר המוטיבציה" ועם הקרע עם "הכיפות הסרוגות" לאחר ההתנתקות היו על סדר יומו של הצבא. אין כאן טענה כי הצבא יזם מהלכים התקפיים מתוך כוונה זו אך ניצול הזדמנויות ניזון לפחות מהיעדר הערכה בצבא כי לוחמנות תזיק לעניינו של הצבא, כדוגמת המסקנה שהביאה את הצבא לא אחת בעבר לצדד במהלכים מתונים משלוחמנות-יתר הזיקה לעניינו. שנית, "פער הלגיטימציות" אילץ את הממשלה לקבל החלטה מהירה ליציאה למלחמה: ממשלה "אזרחית" מתקשה להפגין הססנות במצבי משבר שמא תבוקר דווקא בשל היותה ממשלה אזרחית, בעוד מנגד, תהליך ממושך של קבלת החלטות עשוי להביא להתגבשות של קואליציית-נגד של נשאי אתוס השוק המתנגדים למלחמה עתירת עלויות, המסכנת את היציבות הכלכלית. שלישית, הלגיטימיות הנמוכה להקרבה מטה להפעלת-יתר של עוצמה צבאית כדי לקצר את משך המלחמה, כדוגמת נסיונו של הצבא לפגוע בתשתיות האזרחיות בביירות כדי להביא להכרעה מהירה. רביעית, הממשלה הציבה יעד שאפתני למלחמה, הוא פירוק החיזבאללה מנשקו בעוד הצבא הציב יעד מתון יותר של גרימת נזק לארגון. ללא ניסוח מטרות מלחמה שאפתניות תתקשה הממשלה לגייס את החברה למאמץ המלחמתי בתנאים של לגיטימיות שחוקה להקרבה.

כאמור, גורמים אלה היטו לא רק ליציאה למלחמה אלא גם חרצו את כישלונה. ניהול לחימה עם לגיטימיות מוגבלת להקרבה מטה לקיצור משך המלחמה ולהגבלת מטרותיה.

תכנית ביטוח האבטלה, ממשיך להיות קו מנחה יסודי של המדיניות החברתית. מנכ"ל משרד האוצר היוצא, יוסי בכר, פירט את תכניות המשרד לעתיד: "נמשיך להוריד המיסוי למעמד הביניים, שהוא הקטר שגורר אחריו את המשק. נמשיך להקטין את הקצבאות ולעודד חזרה למעגל העבודה."¹

ספק רב אם צעדים אלה הם תוצאה ישירה ובלתי נמנעת ממלחמת לבנון השנייה והאילווצים התקציביים שלכאורה היא יצרה. הזיקה בין המלחמה לבין המדיניות החברתית מתהווה בשדה הפוליטי ובאה לידי ביטוי באופנים בהם שחקנים שונים מנסחים ומנהלים את הפוליטיקה של מדינת הרווחה. כלומר, השאלה היא איך מלחמות משפיעות על מבנה ההזדמנויות של שחקנים פוליטיים המבקשים לקדם ולמסד סדר יום זה או אחר בהקשר של מדינת הרווחה. המלחמה ותוצאותיה אפשרה לממשלה להצדיק את ההמשכיות במדיניות החברתית שהונהגה על ידי נתניהו, שמטרתה הייתה צמצום דרסטי במדינת הרווחה, באמצעות השימוש במשוואה המוכרת "תותחים או חמאה". דחיית המפנה במדיניות הרווחה מוצגת אפוא כהכרחית כדי לכסות את הוצאות הביטחון המוגדלות וכך לאפשר את חימושו מחדש של הצבא והכנתו למלחמה הבאה.

התפיסה של "תותחים או חמאה", המצביעה על תחלופה (trade-off) הכרחית בין מדינת הרווחה לבין ניהול מלחמה, נהנית ממעמד של מובן מאליו שלא ניתן לערער בזירה הציבורית, וכך היא יכולה לשמש ככלי לשחקנים פוליטיים שונים, ולעיתים אף בעלי מטרות מנוגדות. ברם, נוסחה זו היא צרה ושטחית למדי. ניתוחים סוציולוגיים והיסטוריים רבים מלמדים כי הקשר בין מדינת הרווחה לבין ניהול מלחמות הוא מורכב בהרבה. למעשה מלחמות הן אחד הגורמים המאייצים דווקא את התרחבותה של מדינת הרווחה. כלומר, מלחמות בונות לא רק מדינות, אלא גם מדינות רווחה. דוגמא בולטת לכך היא התרחבותה של מדינת הרווחה הבריטית הן לאחר מלחמת העולם הראשונה והן לאחר מלחמת העולם השנייה. הזיקה בין ניהול עימותים צבאיים לבין מדינת הרווחה עמדה גם ביסוד הצמיחה והתפתחותה של מדינת הרווחה הישראלית, לפחות עד השנים האחרונות. עוד בתקופת טרום-המדינה, מערכות הרווחה נתפסו על ידי המוסדות הפוליטיים הציוניים כמכשיר לחיזוק יכולותיהם לגייס את החברה למשימות קולקטיביות, כמו ניהול הקונפליקט עם האוכלוסייה הפלסטינית. לאחר כינון המדינה ולמשך שנים רבות, המניעה של מצוקה כלכלית-חברתית חמורה מדי ושל רמות גבוהות מדי של אי-שוויון בקרב היהודים נתפסה והוצגה על ידי המדינה ושחקנים פוליטיים אחרים ככלי חשוב ליצירה של הליכודות החברתית הנדרשת לניהול מוצלח של מלחמות. כך מדינת הרווחה בישראל הוצגה כמרכיב

לסיכום, המדינה פעלה נגד "הגיון המדינה" המעודכן של העידן הניאו-ליברלי המטיל מגבלות על השימוש בכוח. מאז שנות ה-70 המדינה פעלה לא אחת מתוך הפנמתו של הגיון זה כפי שמעידים מהלכי מיתון הסכסוך. מלחמה עם השתתפות המונית בדמות גיוס מילואים וההתקפה על העורף עמדה בסתירה להגיון החדש וקלעה את החברה הישראלית לצומת דרכים חדש. "פער הלגיטימציות" שכונן התנהלות זו ראוי לשמש סדר יום מחקרי.

תותחים או חמאה – האומנם?

זאב רוזנהק

האוניברסיטה הפתוחה

במהלך מערכת הבחירות האחרונה נוצר הרושם כי ישנם סיכויים שיחולו שינויים משמעותיים בפוליטיקה של מדינת הרווחה בישראל, לאחר כמה שנים של קיצוצים דרסטיים בהיקף תשלומי העברה והשירותים החברתיים. בחירתו של עמיר פרץ ליו"ר מפלגת העבודה, אימוצה של רטוריקה "חברתית" על ידי רבות מהמפלגות, והפיכת סוגיות העוני ואי-השוויון לנושאים מרכזיים בסדר היום הציבורי נתפסו כסימן לכך שהבשילו התנאים הפוליטיים לתגובת נגד לפגיעות שספגה מדינת הרווחה בישראל מתחילת שנות ה-2000. המחיר האלקטוראלי הכבד שכנראה הליכוד שילם עבור המדיניות הכלכלית-חברתית הניאו-ליברלית הקיצונית של נתניהו כשהוא כיהן כשר האוצר אף חיזק את הדעה שיחול שינוי, ולו חלקי, במדיניות הרווחה. גם אם היה ברור שפרדיגמת המדיניות הניאו-ליברלית לא תאבד את מעמדה ההגמוני, רווחה הדעה כי הממשלה החדשה תבטל, או לפחות תמתן, חלק מהשינויים במדינת הרווחה שמשרד האוצר הנהיג בשנים האחרונות. מבחינת אלה שהאמינו שאכן יהיה שינוי מגמה במדינת הרווחה בישראל, או שלפחות תיבלם מגמת הצמצום שלה, מלחמת לבנון השנייה, שהממשלה הישראלית יזמה מספר חודשים לאחר כינונה, טרפה את הקלפים.

מיד לאחר הפיאסקו במלחמה, משרד האוצר העלה את הטיעון כי בשל ההוצאות התקציביות הבלתי-צפויות והצורך להגדיל את תקציבי המנגנון הצבאי, הגידול המובטח בתקציבי רווחה יצטרך להמתין. תקציב הממשלה המוצע לשנת 2007, אותו תקציב שהיה אמור לבטא את המפנה במדיניות הכלכלית-חברתית, מסמן יותר מכל קו של המשכיות בנוגע למדיניות הרווחה. על פי ההצעה יוקפאו הקצבאות המשולמות על ידי הביטוח הלאומי, כמו קצבאות זקנה ושארים, אבטלה, ילדים, נכות, ועוד, כך שהערך הריאלי שלהן יישחק. כמו-כן, ההפחתות המשמעותיות בערך הקצבאות שעליהן הוחלט בשנים קודמות יישארו על כנן. לא פחות חשוב מכך, עיקרון ההקשחה של תנאי הזכאות לתוכניות רווחה שונות, בעיקר של

¹יוסי בכר: 'ביבי היה שר אוצר חזק מאוד', The Marker, 5 בדצמבר 2006, עמ' 8.

מחאה על האמצעים: על המחאה בעקבות מלחמת לבנון השנייה

שרית הלמן
אוניברסיטת בן גוריון

לאור המחאה שאפיינה את המלחמות השונות שישראל הייתה מעורבת בהן מאז שנות ה-80 של המאה ה-20, מציבה המחאה במהלך מלחמת לבנון השנייה אתגר מעניין עבור סוציולוגים של תנועות חברתיות. קשה יהיה לטעון כי לא הייתה מחאה, אך מצד שני, קשה יהיה להצביע על מחאה עקבית והמשכית הדומה לזו שאפיינה את מלחמת לבנון הראשונה וכן את האינתיפאדה הראשונה.

כדי להבין את אופייה של המחאה במלחמת לבנון השנייה, חשוב לקחת בחשבון את ההקשר הסוציו-פוליטי הרחב, כלומר, השינויים בטווח הבינוני והקצר אשר מעצבים את אופייה של המחאה, היקפה ותוצאותיה, או מה שמכונה מבנה הזדמנויות פוליטי.

כדי לאתר שינויים בטווח הבינוני חשוב לבחון את דינאמיקה של פתיחת המשטר ליוזמות שלום בתחילת שנות ה-90 ועד לרצח יצחק רבין, מצב מעורב של סגירות ופתיחות לסירוגין לאחר הרצח ובמהלך ממשלתו של נתניהו, והתקוות לפתיחה של המשטר ליוזמות שלום שטופחו במהלך ממשלת ברק. דינאמיקה זו הביאה לדה-מוביליזציה של הארגונים המתונים של המחנה השלום (בעיקר שלום עכשיו) שכן היה לא נדרשה מחאה כדי להשיג את המטרות ואת התביעות של תנועת השלום, מוביליזציה מחודשת בתקופת ממשלת נתניהו, בעיקר לאור דחיקת בעלי הברית מבין האליטות מהשלטון (בעיקר מפלגת העבודה ומר"צ), ודה-מוביליזציה מחודשת בתקופת ממשלת ברק עם התקוות לחידוש המהלך המדיני.

מבנה ההזדמנויות הפוליטי נסגר בעקבות הכישלון של שיחות קמפ-דיוויד בשנת 2000, והבניית הכישלון במנחים של העדר שותף למשא ומתן על השלום. פרוץ אינתיפאדת אל אקצה האיצה את הסגירה של מרחב ההזדמנויות הפוליטי. הסלמת התגובה של הצבא הישראלי להפגנות האלימות בשטחים הכבושים תרמה להבניית המהלך הצבאי כמלחמה לכל דבר ועניין. תגובה זו הביאה להסלמת התגובה הפלסטינית, בדמותם של פיגועי התאבדות המוניים במרכזי הערים הישראליות וישראל בתורה הסלימה את תגובתה הצבאית, אשר הגיעה לשיאה עם הפלישה המחודשת לשטחים הכבושים או מה שכונה "מבצע חומת מגן". הצטרפותה של מפלגת העבודה לממשלת האחדות הלאומית צמצמה עוד יותר את ממרחב ההזדמנויות. כלומר, סגירת מבנה

חיוני במערך המוסדי המיועד לחזק את ה"חוסן הלאומי".

שינוי מהותי בפוליטיקה של מדינת הרווחה בישראל התחולל בתחילת שנות ה-2000, במיוחד מאז שנת 2003, כאשר המשבר הכלכלי שבא בעקבות התמוטטות תהליך אוסלו וחידוש העימות האלים עם הפלסטינים הרחיב באופן משמעותי את מבנה ההזדמנויות של השחקנים הפוליטיים המבקשים לקדם פרויקט ניאו-ליברלי של צמצום מדינת הרווחה. תוך הבנייה פוליטית של מצב חרום המאיים למוטט את הכלכלה כליל, משרד האוצר תחת נתניהו הצליח לממש תכניות של צמצום דרסטי במדינת הרווחה, דווקא במצב של עימות צבאי. כך, נראה שבמסגרת הכלכלה הפוליטית הניאו-ליברלית נפרם הקשר הגורדי בין מדינת הרווחה הישראלית לבין תפקודה כמכשיר לבניה של חברה מגויסת. עם זאת, מלחמת לבנון השנייה ותוצאותיה מחדדות את שאלת מידת העמידות הפוליטית של פרויקט הצמצום של מדינת הרווחה. כלומר, האם הסתירה הקיימת בין צמצומה של מדינת הרווחה וההגברה של הקיטוב האתנו-מעמדי בקרב האוכלוסייה היהודית, לבין המשך הכיבוש והקונפליקט עם הפלסטינים ואולי אף עימותים צבאיים עם מדינות ערביות אחרות, הדורשים חברה מגויסת למטרות קולקטיביסטיות, תוכל להחזיק מעמד לאורך הזמן? מהבחינה הזו, ייתכן שמלחמת לבנון השנייה והמלחמות הבאות, ירחיבו את מבנה ההזדמנויות של אותם שחקנים פוליטיים המבקשים למתן לפחות את הפגיעות במדינת הרווחה ולחדש את הזיקה ההיסטורית בינה לבין בניית ה"חוסן הלאומי". דוגמא בהירה לסוג כזה של קישור בין מדינת הרווחה לבין כושרן של החברה והמדינה הישראליות לנהל מלחמות מוצלחות היא דבריה של ח"כ אורית נוקר: "חיזוק אמיתי של ביטחון אזרחי מדינת ישראל, כאשר ברקע קיים איום ממשי של התלקחות באחת או יותר מארבע החזיתות (סוריה, איראן, חמאס וחיזבאללה), משמעותו גם – ובעיקר – צמצום הפערים החברתיים. מטרה זו תושג רק על ידי פעילות אפקטיבית של הממשלה. כשם שברור כי יש לדאוג למלאי במחסני הצבא ולציוד תקין כדי להבטיח את ביטחון המדינה, כך ברור כי ללא תעסוקה והבטחת קיומם בכבוד של אזרחי המדינה יפגע החוסן הלאומי".²

קולות כאלה הם כעת שוליים יחסית בשדה הפוליטי, אך יתכן והם יתחזקו לאור הכישלונות הצבאיים האפשריים בעתיד. אם-כך, הפוליטיקה של מדינת הרווחה בישראל בשנים הבאות יתנהל סביב המאבק בין "תותחים או חמאה" ובין "חמאה למען תותחים".

² אורית נוקר, "הדרך למיגור העוני – העלאת מס הכנסה ומס הבורסה", The Marker, 13 בנובמבר 2006, עמ' 5.

אודות היעדר פיתרון לסכסוך הישראלי פלסטיני. גורם נוסף אשר תרם לסגירת מבנה ההזדמנויות הייתה ההתעצמות של צבא כשחקן אשר התווה את המדיניות, והיעדר שחקנים פוליטיים אשר אתגרו מדיניות זו. הבחירות במרץ 2005, אחוזי הצבעה נמוכים, הצבעת המחאה למפלגת הגמלאים, וכן כניסתה של מפלגת העבודה כשותפה בכירה לקואליציה, כל אלו סימנו את סגירת המרחב הפוליטי, וכמו ניבאו (בדיעבד) מה יהיה אופייה והיקפה של המחאה במלחמת לבנון השנייה.

מה היה אופייה של המחאה במהלך מלחמת לבנון? כיצד שינויים של הטווח הבינוני והקצר יכולים להסביר אותה?

ניתן לאפיין את המחאה במהלך וכן לאחר מלחמת לבנון השנייה כמחאה נגד האמצעים אך לא נגד מטרות המלחמה. על אף שהאגף הרדיקאלי של מחנה השלום בישראל יצא בשבועות הראשונים של הלחימה לרחובות, הארגונים המתונים של מחנה זה וכן בעלי הברית שלהם מבין האליטות (מרצ וחלקים של מפלגת העבודה), הגדירו מלחמה זו כצודקת ואף כצודקת ביותר מבין מלחמות ישראל. הגדרה זו התבססה על העילה ליציאה למלחמה (הפרת הריבונות של ישראל על ידי חטיפת שני החיילים וההפגזות שהתלוו אליה). כמו כן ההפגזות על העורף וכן השהייה הממושכת של מאות אלפי אנשים במקלטים רק הגבירו את תחושת האין ברירה. מכאן, שלהוציא שלוש הפגזות בתל-אביב, וכן משמרות מחאה בערים על ידי קואליציה של ארגונים של האגף הרדיקאלי, לא הצליחה המחאה לסחוף אחריה המונים או ליצור גל של מחאה עקבי והמשכי. התארכות המלחמה, העדר מטרות ברורות והעלייה במספר הקורבנות, וכן התמהמהות של הדרג המדיני לקבל על עצמו את הסכם הפסקת האש שהוצע על ידי ארגונים בינלאומיים, הוציאו באופן חד-פעמי את האגף המתון לרחוב. אך היה זה מופע חד-פעמי.

סמוך להפסקת האש, הוקם בירושלים מאהל המילואימניקים שזה עתה השתחררו משירות מילואים במלחמה. מאהל זה, אשר משך אליו את תשומת הלב של התקשורת אשר עקבה בדריכות אחרי ההתרוממות או השקיעה של המחאה, שם לעצמו למטרה הקמת ועדת חקירה ממלכתית לבחינת מהלכי המלחמה. אך מן הראוי לשים לב לסמלים שבשם יצאו המוחים. סמלים אלו לא העמידו בספק את מטרות המלחמה, אלא בטאו אכזבה מפני היעדר אמצעים וכלים שמנעו מהחיילים לצצח בה ואף סכנו את חייהם. כלומר, החיילים לא ערערו על מטרות המלחמה, ועל מידת הרלוונטיות שלה לביטחון. כמו כן, לא זכו המוחאים לתמיכה מכוחות מתוך המערכת הפוליטית הממוסדת, ואף הניסיונות של חלק מהפוליטיקאים לתמוך בהם נדחו. הניסיון לשמור על האופי הלא פוליטי של המחאה היה בעוכריה.

ההזדמנויות היה תוצאה של ההבניה של ועידת קמפ דייוויד במונחים של היעדר שותף למשא ומתן, של הבניית ההסלמה הצבאית הישראלית במונחים של מלחמת קיום, וכן של אופי התגובה הפלסטינית. לכך נוספה הצטרפותו של בעל ברית פוטנציאלי מבין האליטות לממשלת האחדות הלאומית, וכל אלו הביאו לדה-מוביליזציה של ארגוני השלום המתונים ושל יכולתם לגייס את הציבור ואף להתגייס לפעולה.

אמנם במהלך אינתיפאדת אל אקצה התחדשה הסרבנות הסלקטיבית של חיילי מילואים – בדמותו של ארגון חדש – "האומץ לסרב" וכן של מועמדים לשירות צבאי – בדמותם של "מכתב השמיניסטים" ו"פרופיל חדש", אך סרבנות זו לא הייתה חלק ממעגל מחאה רחב יותר אשר סחף לרחוב ארגונים אחרים, כפי שהדבר קרה במהלך מלחמת לבנון (1982-1985) ובמהלך האינתיפאדה הראשונה. המחאה הפכה למעשה לנחלה של האגפים הרדיקאליים של תנועת השלום, ביניהם קואליציית הנשים למען שלום, תעוּש, יש גבול וארגונים אחרים. אולם, ארגונים אלו, על אף פעילותם האינטנסיבית, לא הצליחו לחדש את המחאה הרחבה וההמונית, ולא כל שכן לסחוף קבוצות יחידים לגל של מחאה המונית.

לאור מצב זה, השתנה נוף המחאה וכן אופייה. מבט חטוף על ההתרחשויות של תחילת שנות האלפיים מצביע על מעבר מהפגנות המוניות בכיכרות בערים מרכזיות בישראל, לפוליטיקה של עדות, ניטור ופיקוח על פעולותיהם של צבא ושל המתנחלים. ארגונים כגון מחסום-ווטצ', תעוּש, בצלם, ואף שלום עכשיו נוקטים בתקופה זו בפעילות אשר תכליתה לתעד, לנטר ולפקח על הגופים המעורבים בתחזוק השוטף של הכיבוש ואף בסיוע ובהגנה על זכויות האדם של הפלסטינים. גם כשפוליטיקה של עדות ושל הגנה על זכויות אדם יש בה כדי למחות ולאתגר את ההבנות המקובלות ועל המצב הקיים, דפוס פעולה זה, על אף האינטנסיביות של המעורבות שהוא דורש מהמשתתפים בו, מערב מעגלים מצומצמים ומחויבים יותר ממילא. דפוס פעולה זה לא דורש מבנה הזדמנויות פתוח למחצה, או שינויים קצרי טווח במבנה ההזדמנויות. דפוס זה מהווה מעין הסתגלות להיעדר הזדמנויות פוליטיות למחאה.

שינויים של הטווח הבינוני מהווים חלק מההסבר של אופייה של המחאה והיקפה במהלך מלחמת לבנון השנייה. אליהם צריך להוסיף שינויים קצרי טווח, כלומר שינויים שהתרחשו בשנה ובחודשים שקדמו למלחמת לבנון השנייה. תוכנית "ההתכנסות" של שרון והנסיגה מרצועת עזה סימנו את המשך סגירת ההזדמנויות הפוליטיות. במילים אחרות, היעדר חלופות חדשות לפיתרון הסכסוך הישראלי פלסטיני. לאלו נוספה התמיכה הרחבה בהקמת "גדר הפרדה". היעדר חלופות אלו באו לידי ביטוי בהקמת "קדימה". הקמת "קדימה" סימנה יותר מכל דבר את ההסכמה שהתגבשה בקרב האליטות הפוליטיות

(שנקראו לכתוב ולבדוק בחינות ועבודות) - עשו זאת ברצון רב.

תקשורת: המצב בו המכללה סגורה והסטודנטים והסגל המנהלי והאקדמי נפוצו לכל עבר חייב התארגנות שונה מהרגיל. הקשר עם הסטודנטים נהל באמצעות הודעות באתר האינטרנט של המכללה ובהודעות SMS אישיות. הקשר עם הסגל המנהלי והאקדמי היה באמצעות אגרות שבועיות שנכתבו ע"י ההנהלה, ונשלחו לדוא"ל של כל אחד. האגרות דיווחו על החלטות השוטפות של ההנהלה, על הפעילויות המתקיימות, הן האקדמיות והן ההתנדבותיות (למשל, עשרות סטודנטים מהחוגים עו"ס וחינוך עבדו בהתנדבות בצפון וגם בעיר האהלים בניצנים) וחיזקו את ההרגשה של מכללה היוזמת ומגיבה בזמן לבעיות ואת הרגשת הסולידריות והגאווה הארגונית. בנוסף יצאו אגרות לסטודנטים ע"י נשיא המכללה וי"ר אגדות סטודנטים במשותף.

תהליך קבלת והפצת ההחלטות: המצב חייב קבלת הרבה מאוד החלטות לא שיגרתיות, בייחוד על רקע ההחלטה העקרונית שהמכללה תמשיך לתפקד למרות הכל. היתה הצפה של פניות של סטודנטים שכללו צורך במידע, בקשות לעזרה ודרישות להתחשב בעמדתם בנושאים השונים (בעיקר ביחס לבחינות). ההנהלה החליטה על המדיניות וראשי החוגים עודכנו באופן שוטף על מנת שתהיה תשובה אחידה. החלטת שתהיה כתובת אחת ולפיכך כל הפניות המורכבות נענו ישירות ע"י הח"מ מתוקף תפקידו. הקווים שהנחו את קבלת ההחלטות היו "גמישות ואחריות". למשל נפלה החלטה עקרונית לא לתת פטור או ציון עובר לכל קורס שהוא. הלחץ של הסטודנטים בנושא גבר לאחר המלחמה כשכל המוסדות האקדמיים בצפון, כולל אוניברסיטת חיפה והטכניון ושאר המכללות העצמאיות נכנעו לדרישות/לחצי/הפגנות הסטודנטים. ההצלחה של תל-חי לעמוד בלחצים אילו, נבעה מאמירה חד משמעית וברורה של עמידה כנגד תנועת "פטור עכשיו", ומשיתוף פעולה מלא עם אגודת הסטודנטים בכל שלבי קבלת ההחלטות, מקשר אישי רצוף עם הסטודנטים וטפול שוטף בבעיותיהם.

לאחר המלחמה: המזל שיחק לנו ומבני המכללה לא נפגעו והשריפות הרבות סביבה נבלמו וכובו בשעריה. בסוף המלחמה נתוני הרשמה הראו מפולת רצינית מאוד (לעומת הרשמה יפה מאוד עד המלחמה) שלא ידענו מעולם כמוה. והיה חשש שההרשמה לתל-חי בגלל מיקומה הצפוני ביותר והעובדה שרוב תלמידיה לא מהאזור, תפגע קשה. למרות זאת החלטנו לא לשנות את תנאי הקבלה. הרגיעה הביטחונית ומלגות אטרקטיביות לסטודנטים (גם הוא בהיקף שלא ידענו מעולם) גרמו לשיפור דרמטי בהרשמה ולהמשך הגידול המשמעותי במספר הסטודנטים (20% יותר מאשר התקבלו בשנה שעברה). היחס בין מספר הסטודנטים מהאזור לעומת מחוץ לאזור (75%) נשמר גם הוא. למרות הגידול הכללי המרשים היתה שונות

מחאה זו דמתה בסיסמאותיה וסמליה למחאה שהתפתחה בעקבות מלחמת 1973, שבה מחאו חיילים המילואים בהנהגת מוטי אשכנזי על הפקרתם בשדה הקרב, על חוסר המוכנות של הצבא וכן הימח"ים הריקים. אך בזה תם הדמיון. המחאה שהתפתחה בעקבות מלחמת 1973 סימנה את ההתפתחות של מרחבים אופוזיציוניים וכן של שחקנים חדשים אשר אתגרו את המדיניות המלחמתית ותבעו שינויים – כלומר הפיכת חלקים מהמעמד הבינוני האשכנזי לשחקן שהוביל את הביקורת על המדיניות המלחמתית. מהמחאה קצרת הטווח שהתפתחה בעקבות מלחמת לבנון השנייה לא מסתמן עדיין שחקן חברתי אשר יוביל את המחאה, ואשר יציע חלופות למצב הקיים.

המכללה האקדמית תל-חי במלחמה

שמואל שמאי

סגן נשיא לעניינים אקדמיים, מכללת תל חי

רקע: המכללה האקדמית תל-חי פועלת כמכללה עצמאית משנת 1995, וכוללת 9 חוגים אקדמיים: עו"ס, חינוך, כלכלה וניהול, פסיכולוגיה ורב-תחומי (הכולל מיקבץ בסוציולוגיה), ביוטכנולוגיה, מדעי התזונה, מדעי הסביבה ומדעי המחשבים. במכללה האקדמית מעל ל 2,000 סטודנטים. קצב הגידול השנתי הוא כ - 15% (הכפלה תוך 6 שנים). 75% מהסטודנטים אינם תושבי האזור. 13% מהתלמידים שפת האם שלהם היא ערבית. כמעט 100% מהסגל המינהלי הוא מאזור המכללה (בעיקר קריית שמונה ואצבע הגליל) ורובו הגדול של הסגל האקדמי הוא מאזור הצפון.

הערכות במלחמה: כשהמלחמה פרצה הפעילויות שהתנהלו בה היו שני קורסי קיץ, ובחינות של מועדי א' שטרם נערכו. ההנהלה החליטה להמשיך ולקיים את כל הפעילויות על מנת לא לפגוע בסטודנטים. חלק מהבחינות הומרו לבחינות בית או לעבודות ואת שאר הבחינות העברנו לאוניברסיטת ת"א ואפשרנו לסטודנטים שיכולים להמשיך הלאה בחייהם. 70% מהסטודנטים המיועדים הגיעו לבחינות. לימודי הקיץ הועברו למכללת תל-אביב-יפו ולמכללת אוהלו בקצרין בנוכחות של כמעט 100% מהסטודנטים (ועל כך תודותנו למוסדות אילו).

המנהלה פעלה בהתחלה באופן חלקי מתל-חי עצמה. ככל שהמלחמה בקריית שמונה העצימה היה בלתי אפשרי לתפקד מהקמפוס. לפיכך בתחילת אוגוסט הועברו אגפי המינהלה לקצרין עשרות עובדי מנהל חיוניים הועברו על משפחותיהם לצימרים שנשכרו ע"י המכללה בקצרין. כל מי שנקרא לחזור ל"שיגרה" - סטודנטים (שנקראו ללמוד לבחינות או ללימודי קיץ), עובדי מינהלה (שנקראו למטה החדש) ומרצים

מרבה לפקוד את מקומות הבילוי שלה, שאלתי אם זה בדרך כלל כך, ונעניתי בפליאה מבעתת... כמו שקט מחשיד שלא מבטיח להישאר.. ובכל זאת, נהנינו מההפקר והשתלטנו על שולחן אחד פנוי מיני רבים כאלה, מלבד משפחה קטנה שסעדה במקום אחרי שנפלטה מאזור הקרבות... בדיעבד אפשר לקרא לזה כך. לפתע, ממש לפתע פתאום הופר השקט... כמה טילים נחתו כנראה במרחק לא רב, משום שאי אפשר היה לא לשמוע אותם ואף להרגיש את ההד, באותו רגע התקבצו מעט האנשים שהיו בסביבה והחלו טלפונים מודאגים, לא ידעתי מה להרגיש ואיך צריך לפחד. אורחי שהגיעו מחוץ לעיר עוד הספיקו להתבדח, הרמנו כוסית לכבוד הדקות האחרונות הבטוחות של ההנאה והפכנו את הפחד לשחוק.... אך די מהר החלטנו לפעול ולחזור הביתה, אורחי התכוונו לעזוב ואף הציעו לנו להצטרף אליהם. ואני, שחששתי לאבד את עבודתי וגם בעודי מנסה לקלוט את המצב, הסתכלתי סביבי, ראיתי איך כל דיירי השכונה מתגודדים ומשוחחים ביניהם, הילדים יצאו מבתיים והתרגשו מההמון שהזדמן וחשבתי לעצמי שדווקא עכשיו עלי להישאר במקומי ואף לנצל את האווירה כאפשרות חברתית לילדי ולי. ראיתי את ילדי מכין תיק להצטרף לשאר הילדים תולה לי בי מבט תקווה שאהיה לצידו.

אחרי התלבטות שלא יכלה להימשך יותר מדי זמן, החלטתי להיפרד מאורחי ולהישאר, כאם חד הורית לילד אחד ידעתי שכל האחריות נופלת בחלקי, להחליט את ההחלטות הנכונות באשר יהיו. היה גם מה שהציע הנדיב, גאידימק, לדור באוהלים כחברה מגובשת אשר נהנית מכל טוב שרוב הסיכויים ששום מצב אחר לא יאפשר להם זאת. להימצא במרחב טבע מופלא ליהנות מהטבות תרבותיות שאינן מסובסדות כלל ועיקר. החלטתי להישאר כשאני אומרת לעצמי, שכעת עלי לגייס את כל כוחותי כדי להצליח לתפקד בצורה נאותה בחברת אנשים שלא הורגלתי בקרבתם, וההשארות תקנה לי את הקסם שבהתמדה ותוביל אותנו תהליך לא מוכר. ההשארות לקרוב למוכר, ההתמדה במקום אחד שאליו אני שייכת מול התחושה שארגיש כפליטה ואתארח כשאין תאריך לדעת עד מתי.

שהינו במקלט הציבורי במשך שבועיים, שם היו הרבה ילדים בכל הגילאים, והרבה אנשים, שחלק מהם בחרו לתפוס פינה מרוחקת מהשאר, אך אני כאם לילד אחד הרגשתי את הצורך של ילדי להתחכך עם כמה שיותר ילדים שהזדמנו לחייו בנסיבות אלו.

כמו כל התחלה, גם זו הייתה סוג של התחלה, שבה אתה נוטה לפתח תקווה שתעבור טרנספורמציה נדירה ובה, ממצב של שכנות מנוכרת תהפוך השכונה לקיבוץ קטן שבו כולם שווים. בתוך המקלט הייתה הרגשה של בטחון מוחלט מהבחינה הביטחונית, אך שם היה בטחון אחר שעליו היינו צריכים לשמור. ברוב המקרים העדפתי להחריש כאשר אחד מהם ניסה

בין החוגים. המלחמה חשפה את נקודות החולשה של המכללה (מסלולים וותיקים המבוססים על מדעי הרוח שנאלצנו לסגור לאלתר, ותהליך זה פגע בעיקר בחוליה החלשה של ההוראה בהשכלה הגבוהה: עמיתי ההוראה), והבליטה את נקודות החוזק שלה (חוגים עם היבט תעסוקתי כמו עו"ס ותזונה).

סיכום: ניהול מכללה מתפקדת עם קמפוס סגור מעמיד אותה בפני אתגרים רבים. במצב זה אפשר להגיע בקלות ל"אנומליה" ארגונית ולמשבר, ולכן היה חשוב להכתיב נורמות ארגוניות ברורות - המשלבות גמישות והמשכיות התפקוד, במענה למצב הבלתי צפוי - ולדאוג לאחידות בהפצתן. ההתמודדות עם אתגרים אלה חיזקה את הסולידאריות הארגונית, הורידה מחיצות בין סגל אקדמי למינהלי, יצרה דפוסית תקשורת של "שבירת דיסטנס" (למשל, כשטלפונים של כל הסגל האקדמי הניהולי פורסמו באינטרנט), ואפשרה את הגידול במספר הסטודנטים. הובלת תהליכים ולא הגררות אחריהם היא זאת שאפשרה את התפקוד הראוי ויצרה "גאוות יחידה".

תקווה

חלי ממן, שכונה ד', טבריה

באותה שבת היו לי אורחים, דבר שלא קורה הרבה בשגרה. ההרגשה הייתה נעימה, אני מאד אוהבת לארח, מרגישה כבוד גדול כשמזדמנת בחלקי אפשרות כזאת. ברגעים כאלו אני שמחה בבית הצנוע שלי שבאופן פוטנציאלי משרה אווירת נועם בשל חלונותיו המרובים שחושפים אור לרוב והר תבור נראה למרחוק.

מוצף אור הוא ביתי ומי שנכנס אליו מרגיש זאת, אלא שהנוף הקרוב מאד לביתי מוזנח כאילו נשכח מידיים מטפחות. זאת מכיוון ששכונתי נחשבת שכונת עוני כבר שנים רבות ויש מי שדואג שלא נאבד את הסטיגמה. הניגוד הזה עם החוץ הדגיש את האווירה המיוחדת בתוך ביתי, גם אם מבחינת טיפוח מודרני ואסטטי ברמה העכשווית, לוקה בחסר בשל דלות אמצעים. הרגשת האירוח מגינה עלי שכן, על אף כל זאת האורחים, עושה רושם, מרגישים בנוח.

אם כך, באותם ימים החלו המנהיגים לחרחר מלחמה, היה מתח באוויר, מצב שגם אם הוא נחשב לרע, מוסיף תוכן מסוים לחיים הכה שגרתיים שלנו, מה גם שאצלנו היה שקט... שקט מאד. זה היה היום השלישי למלחמה, אבל חשבנו בתמימות שכאן השקט ימשך. אחרי שזכינו לבילוי יוצא דופן עם אורחי, בשבת שטופת שמש ורגועה... ישבנו לסעוד ליד הכנרת שהייתה ריקה מאדם והתפלאנו לראות את המקומות שבדרך כלל הומים עד כדי תור משתרך של אנשים שמבקשים ליהנות. אני בתור תושבת העיר שלא

על עצמנו חיים, אלא שכל אחד בעצם חשש מקרבה ומצד שני פיתח בה תלות. האינטרס החייתי הכריע.

כמו בתוך המקלט כך גם מחוצה לו, שום תהליך לא התהווה, שום ניצחון לא נראה, הרג רב שנסך חוסר בטחון בשל הידיים הזרות שהכריעו את הסוף שהיה בעצם התחלה. התהליך נגדע ונשאר רק הפחד, הטראומה, הקלות שבה אפשר היה להיפגע, גם מטיל וגם מפתיל קצר אנושי... כמו שצרמה באוזניים הסירנה וחרצה בהלה בעור התוף, כך צרמה האווירה בה אין לנו ממש שליטה לעצב את האנשים שלפנינו היו כה קרובים אלינו פיזית. וכמו הריקנות שהותירה המערכה שגבתה קורבנות ולא יצרה סיפוק מאף הישג, לא זו בלבד אלא השרתה דאגה רבתי גם לעתיד לבוא, כך נראתה שוב השכונה, ענייה ומנוכרת תוך כדי הסכמה סמויה לשמור מרחק כדי להשיג שלום.

מבט על הקרנת סרט ורב שיח בנושא:

החיים ב"זכות"

בעידן הטכנולוגיה המתקדמת

ליאת מילביץ

נתוני משרד הבריאות בישראל מראים כי מידי שנה נעשות בישראל 3,400 הפסקות הריון עקב גילוי מוקדם של מום בעובר. אמצעי האבחון והטכנולוגיה הרפואית המתקדמת מאפשרים להורים לבחור האם להביא לעולם תינוק שאובחן כעובר פגום או לבצע הפסקת הריון. הזכות לחיים של עובר פגום אינה מובנת מאליה, אלא הופכת לחיים "בזכות".

ביום שלישי ה- 12.9.2006 התקיימה במרכז הרפואי ע"ש שיבא הקרנת הסרט התיעודי "החיים בזכות" של הבמאי שלמה אבידן העוסק בדילמה המוסרית: האם ללדת תינוק שאובחן כעובר פגום או לסיים את ההיריון על ידי הפלה מכוונת של תינוק מת. לאחר הקרנת הסרט התקיים רב שיח בנושא החיים ב"זכות"- בעידן הטכנולוגיה המתקדמת. מכון גרטנר לחקר אפידמיולוגיה ומדיניות בריאות והיחידה למדיניות גנטית וביואתיקה ארגנו את הקרנת הסרט ורב השיח. החברים בקבוצת העבודה (הסקציה) לסוציולוגיה של הבריאות, הקיימת במסגרת האגודה, הוזמנו לארוע.

פתיחת הסרט מתעדת את הרגע האינטימי והכואב של הפסקת הריון במקרה הפרטי של הבמאי ואשתו. הסרט עוקב אחר שתי משפחות העומדות בפני דילמה מוסרית: האם ללדת תינוק שאובחן כעובר פגום או לסיים את ההיריון? הבמאי מתעד את ההתמודדות של רונית ובעלה מאיר במהלך קבלת אבחנה, התייעצות עם רופא מומחה לגניקולוגיה, מיילדות וגניטיקה, והחלטה לסיים את ההיריון. הדילמה

לאיים על הרגשת השינוף שלי במקום, או לאיים על החופש הדל שאליו הילדים כמהו. הסיטואציה הייתה כה רגישה ותחושת השליטה התבטאה דווקא בהסכמה שלי להחריש ולהתאמץ בדרכים זהירות להשיג שקט בסיסי ככל האפשר... היו התפרצויות זעם, כאילו שאי אפשר היה בלעדיהם, הפחד לא שיתק את האיפוק אף אחד לא רצה להרגיש פראיר של האחר, אף אחד לא רצה לסבול מחוסר תשומת לב, כולם רצו שיראו את הפחד שלהם כדי שיתמכו בו, ומאווי הלב קיבלו ביטוי גשמי וממשי משום הקרבה הכל כך מוחשית בין הבריות.

ראיתי ילדים שהורגלו באוכל דל, מקבלים בכניעה מוחלטת כל תפריט שהוצע להם, ראיתי את הקושי ואת הנתח הזעיר שהוקצה לכל ילד שהיה אחד מכמה אחים. ראיתי את אחוז הסבלנות שניתן לכל ילד, כל אחד מהם ידע שאם יפצה את פיו להתלונן או יפר את האווירה החדשה, 'חטוף מנה'. כשהגיע הרגע בו היה צריך ללון במקלט, הדבר הקשה עלי עד מאד, אותו מגוון של אנשים נשם את נשימותיו בחופשיות, גם בשינה שהוא מצב שעליו אין ממש שליטה ואין בו מודעות והאדם נחשף בו כחסר ישע...

היו כאלה שהמנטאליות שלהם אינה מאפשרת להם להתייחס בסלחנות לרעש הילדים שמתבקש לפחות בחלק מהזמן; היו משפחות בהם הילדים הם אחים חורגים מנשואים קודמים ועתידיים, בעלי פתיל קצר, משפחות אשר הרגישו שהמקום הוא רכושם הפרטי והשאר רק מתארחים אצלם, עד כדי כך שלעיתים כשנכנסתי הרחתי את הריח הזה שמאפיין בית של מישהו אחר. היו גם דברי מתיקה וחטיפי ילדים שכנראה סופקו מגורמים מסייעים שאמורים היו להתחלק שווה בין כולם, אך הונחו על מדפים בצורה שיוצרת רושם שהם שייכים למישהו, ואף יד זרה אינה רשאית להתקרב, כיאה למשפחות מרובות ילדים, שקשה עד בלתי אפשרי לתת דרוך לרצונותיהם וההתייחסות שלהם ל"משהו טוב" הייתה מורגשת. התנפלות וצורך בלאגור מה שיותר רכוש זול שנופל בחלקך.

הדבר היחיד שאפשר לומר עליו שהתקבל יפה אצל כולם, היה הדת, שכן, היו שם דתיים מאד וחילוניים ביותר, אך אף אחד מהצדדים לא הפר את ההרגלים הטקסיים של האחר, שכן, כולנו האמנו ותלינו תקוותינו באלוהים אחד. המחשבה האופטימית מדי שנעבור תהליך שבסופו ישא פירות של התיידדות עם השכנים, הייתה מוגזמת מסתבר. במציאות הלכנו כברת דרך והצלחנו בזמן אמת לכבד את השני ולא לשכוח אפילו לא לרגע שכולנו רשאים במידה שווה להגן על עצמנו גם מפני המלחמה וגם האחד מהשני. היו רגעים שהפחד גבר עליו והתרחקנו כמה ימים ושוב חזרנו ושוב נמלטנו. האחרים לא יכלו להימלט ונשארו שם כל הזמן. כך, שלא הרגשתי שאני בתוך תהליך שמתהווה ומביא איתו ניצנים של קשרים חדשים שמתאפיינים במצבי לחץ שהכל יכולים להזדהות איתם. לא שזו הייתה מטרת העל יותר מאשר לשמור

במרכז הדיון עמדו שאלות כמו: מה מקומה של החברה בקביעת הזמן שבו מתחילים החיים? האם חיי העובר הפגום ראויים להגנה חברתית? אם כן- מתי או באיזה שלב של ההיריון? האם יש צורך בפיקוח חברתי על הפסקת הריון ואם כן- באיזו מידה? האם החברה צריכה לשנות או לחזק את מעמד האישה ההרה ו/או מעמד העובר הפגום?

התרומה המרכזית של הקרנת הסרט ורב השיח הייתה בהצגת במה לקולות שונים, בהבנת חשיבות ההיבטים החברתיים והתרבותיים של הפסקות הריון ובהעלאת שאלות סוציולוגיות חשובות היכולות להעשיר את הדיון הציבורי בסוגיה אתית רפואית ומשפטית מורכבת זו.

מתחדדת כאשר בדיקות האולטראסאונד ומי השפיר של רונית אינן מציגות אבחנה חד-משמעית, כאשר בני הזוג מחליטים להפסיק את ההיריון, והם צריכים להתמודד עם הועדה להפסקת הריון. ההתייעצות עם הרופא ממשיכה גם לאחר מכן, כאשר רונית ומאיר מנסים שוב להביא לעולם ילד בריא. במקביל, הבמאי מתעד את חייו של דני, בן 32, שאובחן כלוקה בפיגור שכלי לאחר הלידה. הסרט מתמקד בהתמודדותם היומיומית של דני וסביבתו הקרובה עם הקשיים השונים המתעוררים בעקבות המחלה. במהלך הסרט שומעים את דבריהם של האם נילי, אחיו הקטן הטייס ואת החונכת של דני. שני הסיפורים מתחברים כאשר מתברר בסוף הסרט כי הרופא המייעץ לרונית ומאיר הוא גם אביו של דני, אותו הילד שאובחן כלוקה בפיגור שכלי לאחר הלידה.

ספרי סוציולוגיה חדשים

In a Changing World / S.N. Eisenstadt (2006), Boston and Leiden: Brill Academic Publisher.

This volume brings together several Prof. S.N. Eisenstadt's essays written over the years on Jewish history and identity. The major argument of the essays follows the Weberian view of Jewish historical experience as that of a distinct civilization, as a distinct Great Religion, the first monotheistic civilization without, however, accepting many of Weber's concrete analysis. The core of the argument that underlies these essays is, that the best way to understand the Jewish experience is to look on Jews not just as a religious or ethnic group, notion or "people", although they have been all of these, but as bearers of a distinct civilization.

These essays examine the historical experience of the Jewish people and communities in ancient medieval and modern times in the framework of such civilizational analysis in which special attention is given to the analysis of Israeli society and to the continual changing place of Israel in a central component of Jewish identity, in line with the different historical experience and collective agendas of the Jewish countries.

The Great Revolutions and the Civilizations of Modernity / S.N. Eisenstadt (2006), Boston and Leiden: Brill Academic Publisher.

This book is the analysis of the civilizational and historical context of the development of the Great Modern Revolutions; their relations to modernity,

לאחר הקרנת הסרט נערך רב שיח בנושא התמודדות עם דילמות הנוצרות בשל התפתחות אמצעי האבחון והטכנולוגיה המתקדמת. יו"ר הפאנל, פרופ' ווצלאב אינסלר, יו"ר המועצה הלאומית למיילדות, גנטיקה ונאוטולוגיה הנחה את רב השיח בין משתתפי הפאנל ולאחריו את הדיון בהשתתפות הקהל. משתתפי הפאנל כללו את ד"ר מרדכי הלפרין הממונה על האתיקה הרפואית במשרד הבריאות, פרופ' ראובן פוירשטיין, יו"ר המרכז הבינלאומי לקידום כושר הלמידה, עו"ד נעמה ויצ'נר מהמרכז הבינלאומי לבריאות, משפט ואתיקה באוניברסיטת חיפה, הביואתיקאי פרופ' מיכאל גרוס מהמחלקה למדעי המדינה באוניברסיטת חיפה וד"ר לידיה גביס, מנהלת המכון להתפתחות הילד במרכז הרפואי ע"ש שיבא.

הקרנת הסרט הפגישה את הצופים פנים מול פנים עם מציאות מורכבת, מרגשת ואנושית ועוררה רב שיח ערני ומעניין. הדיון נע בין שתי גישות חברתיות מנוגדות זו לזו. גישה אחת תומכת בזכות מלאה של עובר פגום לחיים, בתנאי שאינו מסכן את בריאות האם. בין הסיבות לתמיכה בזכות לחיים יכולות להיות: הכרה בעיקרון של קדושת החיים, אינטרס לאומי בהגדלת האוכלוסייה, שמירה על התא המשפחתי, מניעת כאב וסבל של האישה הכרוך באובדן עובר ואפשרות שהילד המוגבל יכול להיות מאושר בחייו. הקיצוניים בגישה זו נוטים לראות בחברה אחראית למניעת הפסקת הריון כיוון שרגע ההתעברות הוא אותו רגע בו נוצרת הישות, שהינה תחילתו של האדם. לפי דברי הרב ישראל מאיר לאו שמופיע בסרט, על פי ההלכה לאחר ארבעים יום מהיווצרות העובר, אין להפסיק הריון, אלא אם העובר מסכן את חיי האם. לאחר תקופה זו, העובר הינו אדם חי בעל זכות לחיים. כנגד עומדת גישה חברתית שנייה התומכת בזכותה של האם להפסיק הריון ובכך לחסוך את ההתמודדות הקשה עם נכות נפשית ו/או פיזית של הילד בעתיד. גישה זו אינה רואה בעובר בגדר חי הזכאי להגנה, האישה זכאית וחופשייה לעשות בגופה כרצונה, הריון ולידה הינם עניינה הפרטי של האישה ואין לכפות עליה איסורים למטרות חברתיות או לאומיות.

"יהודים ערבים" בהקשר היסטורי ועומד על הסיבות לחרדות, הפחדים וההתנגדויות שהמושג מעורר בתוך השיח הציוני. שנהב טוען שהצינות הינה תיאולוגיה פוליטית אשר מקליאה בין דת ולאומיות על מנת לייצר את הסובייקט הציוני, אולם מכחישה ומטהרת את הקשר הזה במרחב הציבורי והפוליטי. ניתוח דפוס ההדרה של המזרחים מאפשר לנו לחלץ את סבך הקשרים בין דת יהודית ולאומיות יהודית ולנסח אותם מחדש. עוד מציע הספר ניסוח מפורש של מה שהכותב מכנה "צינות מתודולוגית", ומראה כיצד התמלכדה הסוציולוגיה הקנונית באפיסטמולוגיה זו.

Building a Diaspora: Russian Jews in Israel, Germany and the USA / E. Ben-Rafael, M. Lyubansky, O. Gluckner, P. Harris, Y. Israel, W. Jasper and J. Schoeps (2006), Leyden and Boston: Brill.

התמוטטות ברה"מ העניקה ליהודים ברחבי מאימפריה זו את החירות להגר לכל מקום שירצו ואשר יסכים לקבלם. בשל איומי האנטישמיות והפחד מאסון כלכלי, וכן בשל סיבות טובות רבות אחרות, בחר רובם המכריע להתפזר בעולם. ספר זה דן במיליון שהתיישב בישראל, בחצי המיליון שהגיע לארה"ב ובמאתיים אלף שהיגרו לגרמניה. הספר מציג עבודה השוואתית מקיפה שנערכה, בתמיכת קרן פולקסוואגן, על ידי צוות של חוקרים ישראלים, גרמנים ואמריקאיים. הם ביקשו להעמיק בחקר הקהילות החדשות שנוצרו, הניסוחים החדשים של זהות קולקטיבית שהופיעו, וכן השיח הציבורי שהתפתח אודות קבוצות אלו, מתוך ומתוך סביבתן. כל זאת, אודות אנשים אשר במשך שמונים שנה של מרקסיזם-לניניזם נותקו משרשי יהדותם, ואשר ניצבים כעת בפני הדילמות הכרוכות בהבניה קולקטיבית מחדש, בנסיבות השונות מן הקצה אל הקצה בסביבותיהם השונות. בכל מקום, הם מתעמתים עם אתגרים שונים בתכלית. ככלל, הם מהווים טיפוס אידיאלי, כדי לעמוד על בנייתה של תפוצה חוצה-לאומים בת-זמננו.

Is Israel One? Religion, Nationalism and Ethnicity Confounded / Eli Ben-Rafael and Yochanan Peres (2005), Boston and Leiden: Brill Academic Publisher.

הספר דן בממצאי מחקר מקיף מטעם מרכז רבין, אשר התמקד ברב-התרבותיות המודגמת על ידי החברה בישראל. מרכיבי רב-תרבותיות זו הם החלוקה בין רוב למיעוט לאומי – וזאת באופן שאיננו זר למצב הלוחמה המתמיד של החברה עם סביבתה החיצונית, השסעים הרבים בחברה, על רקע היותה חברה מהגרים, וכן, חשיפתה לתהליכי גלובליזציה עזים. ההתנסות קצרת שנים, אך קדחתנית ביותר. הזירה מעידה על לאומיות יהודית, המוצאת את חיותה בניסוחים חדשים של סמלים רבי דורות, אשר מטביעים את חותמם על מערכת מודרנית חברתית ייחודית למדי. התרבות הדומיננטית, שאיבדה את מעמדה ההגמוני מהעבר, מתמודדת עם – תוך שהיא גם משפיעה

to the civilization of modernity, and to the development of multiple maternities; and the fate of revolutionary symbolism and dynamics in modern regimes, in the continually changing civilization of modernity, its dynamics and tribulations.

Russian Jews on Three Continents: Identity, Integration, and Conflict / Larissa Remennick (2006), New Brunswick: Transaction Publishers.

The book offers a comparative sociological overview of the acculturation processes among some 1.6 million Jews who left Russia, Ukraine and other soviet republics after demise of state socialism and resettled in Israel, US, Germany, and Canada. The discussion's focus is on the often-uneasy encounter between these immigrants and the receiving Jewish communities and larger host societies.

The Men We Loved: Male Friendship and Nationalism in Israeli Culture / Danny Kaplan (2006), New York: Berghahn Books.

The book explores the interrelations between male friendship in everyday life and the role of fraternal friendship in Israeli national sentiments. The author follows selected stories of friendship across the life course, in unique war experiences and in canonic instances of commemoration for fallen soldiers. Some settings, most noticeably in the military, encourage the production of intimacy and desire, displaced through mechanisms of humor and aggression. But male love is outright acknowledged and celebrated once associated with heroic death. Declaring the friendship for the dead epitomizes the political blood pact between men. The book underscores nationalism as a homosocial-based emotion of commemorative desire.

The Arab Jews: A Postcolonial Reading of Nationalism, Religion and Ethnicity / Yehouda Shenhav (2006), Stanford: Stanford University Press.

הספר מפתח את טענותיו של שנהב כפי שהופיעו בגרסה העברית של ספרו "יהודים ערבים" ומקדם אותם לכיוונים נוספים. בין השאר הוא פורש את הביוגרפיה של הצימוד

ומשעתקת ריבוד חברתי על פי מגדר, מעמד, אתניות ותפקיד בצבא.

רב-תרבותיות מהי? על הפוליטיקה של השונות בישראל / יוסי יונה ויהודה שנהב (2006), תל-אביב: הוצאת בבל.

הספר פורש את מנעד הפרשנויות למושג רב-תרבותיות בישראל, ומצביע על הפוליטיקה של פרשנויות אלה בקרב קבוצות שונות ובקהילות אינטלקטואליות שונות. חלקו האחרון של הספר מתכתב עם שש מסורות אינטלקטואליות בעולם ומצביע על הרלבנטיות וחוסר הרלבנטיות של המושג בישראל.

פרסים ומענקי מחקר לסוציולוגים

האגודה הסוציולוגית הישראלית מברכת את

פרופ' שמואל נוח אייזנשטדט

פרופ' אמריטוס במחלקה לסוציולוגיה ולאנתרופולוגיה באוניברסיטה העברית וחבר האקדמיה הלאומית למדעים מאז 1965

לרגל קבלת הפרס הבין-לאומי

לזכרו של הולברג לשנת 2006

עבור 50 שנות עבודתו המלומדת יוצאת הדופן, עבור הישגיו יוצאי הדופן באמנויות ובמדעי החברה, במשפטים ובתאולוגיה.

הפרס הוענק בטקס חגיגי ב-29 בנובמבר 2006, בברגן, נורבגיה.

האגודה הישראלית לקרנות מחקר וחינוך

♦ אורג שאול - אוניברסיטת חיפה
מיהו האדם המשכנע? מנבאים אישיותיים של יכולת שכנוע.
מענק מחקר בסך \$20,000

♦ הקר דפנה - אוניברסיטת תל-אביב
סכסוכי ירושה כמפגש בין משפחה, מוות, הון ומשפט.
מענק מחקר בסך \$22,000

♦ כץ-גרו טלי - אוניברסיטת חיפה
מדד סטאטוס חדש בחברה הישראלית והשפעתו על צריכת תרבות וצריכה חומרית.
מענק מחקר בסך \$20,000

באופן ממשי על - קבוצות חזקות, המערערות - מי יותר ומי פחות - על אמירות מרכזיות שלה. עצם הקיצוניות של הניגודים, כמו הממשות הבלתי ניתנת להכחשה של כוחות ההתכנסות, מאפשרים לראות בישראל מקרה בוחן לסוציולוגיה של רב-תרבותיות.

זהויות יהודיות בעידן רב-מודרני / אליעזר בן-רפאל וליאור בן-חיים (2006), ת"א: האוניברסיטה הפתוחה.

ספר זה עוסק בשאלות "מיהו" ו"מהו" היהודי מאז כניסתם של היהודים לעידן הרב-מודרני. שאלות אלו אינן מרפות מסדר היום שלהם עד שעצם השאלה הייתה לסמן היכר של הקיום היהודי בעת הזאת. אנו יודעים על ריבוי עצום של נוסחי זהות יהודית, ברחבי העולם היהודי. הספר דן בניסוחים שונים אלה ומעמיד אותם ביחס האחד לשני, באופן מובן ועקבי. יש בכך, לטענת המחברים, כדי להבין את הוויית הקולקטיב היהודי וכיווני התפתחותו בעולם זה, וכדי להתחקות, אחר דוגמה מאלפת של התפתחות זהות קולקטיבית בימינו. השאלות המועלות בספר משיקות להתייחסות של מדעי החברה וחוקרי ההיסטוריה בת-זמננו לשאלת הזהות הקולקטיבית, הנוכחת בצורה כה אינטנסיבית בחיים המודרניים. בזהות קולקטיבית זו כרוכים הן היבטים אוניברסליים, המתארים פרטים בתור "בני אדם", והן היבטים פרטיקולריים, המתארים אותם כבעלי תכונות "ייחודיות". על רקע זה, הספר מבקש להציג את מרחב השונות של הזהות היהודית בממד הדיאכרוני והסינכרוני כאחד. הממד הדיאכרוני מבחין בין הזהויות היהודיות המסורתיות לבין הזהויות המודרניות, ובעידן המודרני, בין הניסוחים שעלו בתקופת האמנציפציה, במאה העשרים ובתקופתנו אנו. הממד הסינכרוני מבחין בין זרמים וניסוחים שונים שבאו, ועדיין באים לידי ביטוי, בכל תקופה ותקופה. דיונים אלה מעוגנים גם בנסיבות ההיסטוריות, המבטאות תהליכי השתנות מרחיקי לכת של עולמנו, אשר שוב ושוב הפכו את תנאי הקיום היהודי מן הקצה אל הקצה.

זהויות במדים: גבריות ונשיות בצבא הישראלי / אורנה ששון-לוי (2006), ירושלים: ספריית אשכולות, הוצאת י.ל. מאגנס, האוניברסיטה העברית, ותל אביב: ספריית מגדרים, הוצאת הקיבוץ המאוחד.

הספר בוחן את האופן בו מתעצבות זהויות גבריות שונות ותפיסות שונות של אזרחות במוסד שנחשב לגברי מכל: הצבא. על מנת לפרק את התפיסה האחידה של גבריות צבאית הספר בוחן לעומק ארבע קבוצות על פי המגדר ועל פי התפקיד הצבאי: חיילים קרביים, חיילים בתפקידי צווארון כחול, חיילות בתפקידים 'גבריים' וחיילים בתפקידי צווארון לבן. אף על פי שכל קבוצה מעצבת זהויות מגדריות ואזרחיות נבדלות, הרי שכל הזהויות מתעצבות מתוך דיאלוג מתמשך, שחיקוי ודחייה משמשים בו בערבוביה, עם זהותו של החייל הקרבי. החייל הקרבי, הנתפס כמגלם את הגבריות ההגמונית ומזוהה עם 'אזרחות טובה', ניצב אפוא בראשה של 'פירמידה' הייררכית של זהויות המשקפת

הרשות השנייה לעידוד מחקרים בתחום התקשורת ע"ש זבולון המר

דני קפלן, מכון הורוביץ לחברה וכלכלה, אוניברסיטת תל-אביב.
תחנות מצב הרוח: פרקטיקות של עריכה מוזיקלית ברדיו ותפקידן בעיצוב זמן ורגשות קולקטיביים.

דוקטורים חדשים לסוציולוגיה

האוניברסיטה העברית

גולן אורן - 'מיחשוב הידידות': הבנייתם של יחסים בתקשורת מתווכת מחשב בקרב בני נוער בישראל.

הרשקו-אורין שלומית - הורות דמוקרטית – חינוך להורות בישראל ובארצות הברית בתקופת המודרניות המאוחרת.

אוניברסיטת תל-אביב

אהרון-גוטמן מירב - לתכנן ולחיות את עיר הלאום המודרנית: על גבולות ומגבלות האזרחות בישראל של שנות ה-2000.

ליסצה סבינה - עולי חבר העמים בישראל-השתזרותה של תפוצה חוצה לאומים.

אוניברסיטת בר-אילן

דורון שלומי - טקסי מעבר וטקסי הגדרה אישיים בתהליך של "חזרה בתשובה" מול "חזרה בשאלה".

אוניברסיטת חיפה

הראל אריאלה - הלימה פנים-ארגונים כגורם להצלחה של מיזמים טכנולוגיים.

דלית שמחאי - התנגדות מחבקת: פרדוקסים של שינוי חברתי בעידן החדש.

גליון יוני 2007

לקראת הגליון הבא של המידעון, המערכת מזמינה את חברי האגודה לשלוח מאמרים והודעות בנושאים הבאים: כנסים, קולות קוראים לכתבי עת, פרסום ספרים סוציולוגיים חדשים, הצעות עבודה לסוציולוגים וזכיה במענקי מחקר עד לתאריך 1.5.07 לכתובת: האגודה הסוציולוגית הישראלית, החוג למדעי ההתנהגות, המסלול האקדמי המכללה למנהל, שד' יצחק רבין 7, ת.ד. 25073 ראשון לציון 75190 או בדואר אלקטרוני: liatmi@hdq.colman.ac.il

הקן הלאומית למדע ISF

♦ אוליבר-לומרמן עמליה, האוניברסיטה העברית. אוניברסיטאות יזמיות - ומדענים יזמים מיזמים אוניברסיטאים-ביוטכנולוגיים בישראל.
3 שנים: מענק מחקר שנתי בסך ₪76500

♦ הנדלמן דון, האוניברסיטה העברית. הוראת קרב מגע בישראל - הבניה חברתית של אלימות, גוף ובירוקרטיה.
3 שנים: מענק מחקר שנתי בסך ₪108000

♦ סלע-שפי רקפת; שלזינגר מרים, אוניברסיטת תל-אביב. אסטרטגיות של יצור דימויים ושיפור סטאטוס בקבוצה מקצועית שולית: מתרגמים ומתורגמנים בישראל כמקרה מבחן.
3 שנים: מענק מחקר שנתי בסך ₪94500

♦ סמיונוב משה, אוניברסיטת תל-אביב. אי-שוויון בחלוקת העושר בישראל ופערים אתניים בסיכויי חיים.
3 שנים: מענק מחקר שנתי בסך ₪103500

♦ פלום חנוך, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב. משמעות עבודה אצל מתבגרים בדואים: פרספקטיבה סוציו-תרבותית, התפתחותית וחינוכית.
3 שנים: מענק מחקר שנתי בסך ₪108000

♦ קראוס ורד; יונאי יובל, אוניברסיטת חיפה. דפוסים משתנים של השתתפות נשים ישראליות-פלסטיניות בשוק העבודה: היבט השוואתי.
3 שנים: מענק מחקר שנתי בסך ₪108000

♦ רפפורט תמר, האוניברסיטה העברית. "אוריינות אימהית" בקרב נשים פלסטיניות: תוכנית האתגר במזרח ירושלים.
3 שנים: מענק מחקר שנתי בסך ₪90000

♦ שטייר חיה, אוניברסיטת תל-אביב. משאבים כלכליים והתנהגות משפחתית של נשים וגברים במבט משווה.
3 שנים: מענק מחקר שנתי בסך ₪103500

הכנס ה-38 של האגודה הסוציולוגית הישראלית להיות מיעוט בישראל: מבט השוואתי

אוניברסיטת חיפה, 14-15 לפברואר 2007

בחסות משותפת של אוניברסיטת חיפה, הטכניון וארגון אונסקו

החברה הישראלית כוללת בתוכה קבוצות מיעוט מגוונות. אלה תעמודנה במרכז הדיונים בכנס ה-38 של האגודה הסוציולוגית, אשר יתמקדו בהיבטים השוואתיים, השוואה לאורך זמן והשוואה בין מקומות

בכנס יתקיימו גם מושבים שיתייחסו לקשת רחבה של נושאים סוציולוגיים, כולל: סוציולוגיה של הפוליטיקה, הכלכלה, העבודה, החינוך, הבריאות, התרבות ועוד. הובטחו סידורים מוזלים להסעות (מתחנת רכבת חוף הכרמל לאוניברסיטה) וללינה

אירועים מיוחדים בכנס

(ההשתתפות באירועים המיוחדים מותנית בהרשמה מוקדמת)

ערב תרבות ייחודי: מיעוטים בישראל

- שלושה חלקים לערב (שבין היום הראשון לשני)
- קבלת פנים עם כיבוד
- מופע של להקת "ביתא" למחול אתיופי, ששבה לאחרונה מסיבוב הופעות מוצלח בארה"ב
- קברט ספרותי בהנחייתה של פרופ' ניצה בן דב, שתראיין את הסופרת יהודית רותם ואת המשורר ד"ר נעים עריידה

סיור בחיפה: דו-קיום בין יהודים וערבים

הסיור (ביום השני של הכנס) יתמקד בואדי סליב ובמושבה הגרמנית המשופצת. הסיור יכלול שיחה עם מנכ"ל בית הגפן - המרכז הערבי-יהודי לתרבות וחברה, ומפגש עם ועד שכונת הוואדי. ייתכן שנספיק לטעום ממטעמיו הייחודיים של המקום.

בכנס יתקיימו גם מפגשים של קבוצות העבודה (הסקציות) שבמסגרת האגודה: בריאות, גוף מיניות ורבייה, דמוגרפיה, הגירה, חינוך, מגדר וצבא

הרשמה מוקדמת לכנס מקנה הנחה ניכרת בדמי השתתפות

טופס הרשמה ותכנית הכנס ישלחו לחברים ברשת הסוציולוגים

הרשמה באמצעות אתר האגודה (החל מן ה-1.1.07) www.iss.org.il

לפרטים נוספים, ניתן לפנות למזכירות האגודה בדו"אל
iss@st.colman.ac.il